

Krzysztof KOZBIAŁ

Pielgrzymka papieża do Ojczyzny (5 – 17 czerwca 1999) w świetle prasy niemieckojęzycznej. Relacje i komentarze

Tematem niniejszego artykułu będzie przedstawienie relacji i opinii wybranych tytułów prasy niemieckojęzycznej na temat ostatniej wizyty papieża Jana Pawła II w Polsce. Jak powszechnie wiadomo w naszym kraju wzbudzała ona, co zrozumiałe, ogromne zainteresowanie, przykuwała uwagę zdecydowanej większości społeczeństwa, była głównym tematem w mediach – również w prasie. Warto na tym tle porównać jak papieska wizyta była odbierana w mediach zagranicznych, w tym wypadku w prasie, jak ją przedstawiano, jak komentowano, na co zwracano szczególną uwagę, ewentualnie czego nie dostrzegano.

Papieska wizyta w prasie to oczywiście nie tylko msze święte, wygłaszane homilie czy oficjalne spotkania ale także cała otoczka tego wydarzenia – widać to zresztą po treści artykułów, które będę tu omawiał – opisują one równocześnie kraj, podają wiele wiadomości o jego historii, próbują jednocześnie nakreślać obraz Polski. Trzeba pamiętać o tym, iż doniosłość tego wydarzenia jest jednocześnie okazją do szerszego zaistnienia Polski na łamach prasy zagranicznej, tak było w tym wypadku. Dzięki papieżowi nasz kraj trafił na czołówki gazet niemieckojęzycznych, papieska wizyta w Polsce została wyraźnie dostrzeżona, podobnie było zapewne w innych krajach.

Dla większej przejrzystości artykuł został podzielony na dwie części, pierwsza z nich omawia okres od przyjazdu papieża do Polski w dniu 5 czerwca do czasu jego wizyty w Warszawie, czyli do 11 czerwca włącznie (za umowną granicę przyjąłem papieską wizytę w parlamencie). Druga część dotyczy okresu od 12 czerwca do końca pielgrzymki.

1. Źródła

Przy opracowywaniu tego artykułu wziąłem pod uwagę prasę niemiecką i jeden dziennik ukazujący się w Szwajcarii. Ich dobór nie był przypadkowy gdyż starałem się wybrać prasę najbardziej reprezentatywną dla Republiki Federalnej Niemiec – o największym zasięgu, największej liczbie czytelników, jednym słowem najbardziej opiniotwórczą i uznawaną ogólnie za najbardziej obiektywną. W zasadzie skupiłem się na dziennikach gdyż okazało się, iż czasopisma i tygodniki, nawet te największe, prawie wcale nie opisywały pobytu papieża w Polsce. Czasopisma „Der Spiegel” i „Focus” ukazujące się co tydzień ograniczyły się jedynie do krótkich wzmianek nie wdając się w szczegóły tego wydarzenia.

Prasę szwajcarską (niemieckojęzyczną) reprezentuje dziennik „Neue Zürcher Zeitung”, najstarsza z istniejących do dziś gazet w Szwajcarii, założona w 1780 r. Jest to gazeta o profilu liberalnym, niezależna od żadnej opcji politycznej¹.

Skorzystałem także z gazet wydawanych na terytorium RFN, które mają ogólnopństwowy zasięg. Do nich należy „Frankfurter Allgemeine Zeitung” („FAZ”), bodaj najbardziej znana i ceniona gazeta niemiecka. W dzisiejszej formie gazeta powstała w 1949 r. kontynuuje jednak tradycje „Frankfurter Zeitung” z lat 1856 – 1943², reprezentuje pełne spektrum polityczne Niemiec stając się poprzez to niezwykle obiektywną, ogólnie jest jednak uważana za dziennik konserwatywny. Ogólnokrajowy zasięg ma także „Frankfurter Rundschau” („FR”) ukazujący się od 1945 r., nie ma jednak takiej renomy jak wymieniona wcześniej „FAZ”. Do prasy ukazującej się na terenie całych Niemiec zaliczają się również dzienniki „Süddeutsche Zeitung” („SDZ”) i „Die Welt”. Pierwszy z nich z siedzibą w Monachium został założony w 1945 r. nawiązuje do tradycji swego poprzednika z lat 1848 – 1945³, obok „FAZ” należy do najbardziej znanych gazet niemieckiego obszaru językowego. Z kolei liberalny „Die Welt” wychodzący w Hamburgu od 1946 r.⁴ również należy do znanych gazet niemieckich, nie ma jednak takiej renomy i siły opiniotwórczej jak „FAZ” i „SDZ”.

Ważnym źródłem artykułów były również dwa dzienniki o zasięgu regionalnym, w szczególności „Stuttgarter Zeitung” („STZ”). Gazeta ta wydawana jest od 1945 r. w Stuttgarcie⁵, rozprawiana jest głównie na terenie landu Badenia – Wirtembergia i w jego najbliższym sąsiedztwie, informuje szczegółowo o wydarzeniach w kraju i na świecie, sporo miejsca poświęca miastu Stuttgart. Drugim wykorzystywanym przeze mnie dziennikiem regionalnym był „Rhein – Neckar – Zeitung” („RNZ”) wydawany od zakończenia wojny w Heidelbergu, zajmujący się głównie problemami miasta Heidelberg i okręgu Rhein – Neckar, w mniejszym stopniu opisuje wydarzenia ogólnokrajowe i dlatego możliwość jego wykorzystania dla potrzeb tego artykułu była ograniczona. Wszystkie gazety niezbędne do powstania niniejszego artykułu jak też i inne publikacje pochodziły ze zbiorów Uniwersytetu Karola Ruprechta w Heidelbergu.

2. Wizyta w Polsce północnej, wschodniej i środkowej: 5 – 11 czerwca

Ze zrozumiałych powodów prasa poświęciła dużo miejsca samemu przyjazdowi papieża do Polski i pierwszym dniom jego wizyty – doniesienia o tym wydarzeniu znalazły czołowe miejsce w gazetach z 7 czerwca 1999 r. (poniedziałek). Objętościowo najwięcej miejsca (ok. 2/3 strony) zajął wraz ze zdjęciem artykuł w „Die Welt” poświęcony mszy w Sopocie⁶. Dominującą jego

¹ *Handbuch der Auslandspresse*, Bonn – Köln – Opladen 1960, s. 230, 242.

² *Das Fischer Lexikon: Publizistik, Massenkommunikation*, red. E. Noelle-Neumann, W. Schulz, J. Wilke. Frankfurt/M 1994, s. 393-395.

³ *Handbuch der Weltpresse*, Köln – Opladen 1970, Bd. 1, s. 124.

⁴ *Ibidem*, Bd. 2, s. 43.

⁵ *Ibidem*, s. 42.

⁶ *Die Heimkehr des Hoffnungsträgers*, „Die Welt” z 7 czerwca 1999, s. 3.

częścią był opis przyjazdu, oficjalnego powitania (przewijało się to również w innych dziennikach) i opis niezmiernych tłumów przybywających na mszę, przy okazji dobitnie podkreślono jakie znaczenie posiada dla Polaków ich rodak na Tronie Piotrowym. Wśród pielgrzymów wyróżniono specjalnie Kaszubów i ich przybycie łodziami z Półwyspu Helskiego, które to łodzie uformowały wielki krzyż. Zaznaczono także, iż Günter Grass jest potomkiem Kaszubów, jak wiadomo później pisarz ten otrzymał Nagrodę Nobla za rok 1999. Krótko przedstawiono o czym Jan Paweł II mówił podczas homilii, którą określono mianem „kazania bilansującego”, zwrócono m.in. uwagę na słowa „nie ma solidarności bez miłości” wyraźnie nawiązujące do polskiej historii. Gazeta nie omieszczała zaznaczyć, iż wizyta papieża znalazła się na pierwszych stronach wszystkich polskich gazet z wyjątkiem „postkomunistycznej Trybuny”. Pojawiła się także w artykule wzmianka, iż ta wizyta może być ostatnią w ojczyźnie, oparto się w tym miejscu na spekulacjach polskich mediów.

„Süddeutsche Zeitung” zajęła się nie tylko mszą w Sopocie ale także w Pelplinie. Zwrócono uwagę na symboliczną wymowę Gdańsk jako miejsca powstania „Solidarności”, przypomniano poprzednie odwiedziny papieża w Polsce, przede wszystkim w 1983 r., i towarzyszącą im atmosferę. Artykuł zilustrowano zdjęciem polskich biskupów oczekujących papieża na gdańskim lotnisku⁷. Ważne zdania padły w komentarzu gazety: odniesiono się przede wszystkim do słów papieża mówiących o tym, iż „Solidarność” przyczyniła się do upadku systemu totalitarnego w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym do upadku muru berlińskiego, zdecydowanie zgadzając się z tym stwierdzeniem. Podkreślono przy tym, iż to Jan Paweł II a nie jak uważa spora część Niemców Michaił Gorbaczow był siłą napędzającą przemian w tej części Europy. *Jeśli ktoś jest wdzięczny za otwarcie muru berlińskiego powinien w swojej podziękówce uwzględnić papieża i Polaków*⁸ – konstatuje „SDZ”.

Poważne artykuły poświęciła pierwszym dniom pielgrzymki papieża do ojczyzny „Frankfurter Allgemeine Zeitung”. Pierwszy z nich dotyczył pobytu w Gdańsku, Pelplinie i Elblągu. Oprócz opisu tłumów przybyłych na mszę i cytatów z nich znalazł się tu również komentarz reportera gazety. Podkreśla on, iż podczas homilii w Gdańsku gdzie Ojciec Święty przywoływał ofiary wojny nie było mowy o tym, iż na tych ziemiach ginęli nie tylko Polacy ale i Niemcy (dotyczy w szczególności okresu przemarszu Armii Czerwonej i miesiąc bezpośrednio po tym wydarzeniu), dominujące akcenty w homiliach papieskich autor określa jako „służbową podróż w przeszłość”. Drugi z artykułów „FAZ” poświęcony był bardziej najnowszej historii Polski i przybliżył ją czytelnikowi, który mógł jej przecież nie znać zbyt dobrze. Michael Ludwig – warszawski korespondent dziennika – wrócił myślą do roku 1980 (powstanie „Solidarności”), stanu wojennego z 1981 r. i przede wszystkim do czerwcowych wyborów z 1989 r. i sytuacji powstałej po nich. Przypominając te wydarzenia autor zwrócił uwagę na rolę jaką odegrali w nich papież

⁷ *Papst fordert von Polen m.enschliche Gesellschaft.* „SDZ” z 7 czerwca 1999, s. 7.

⁸ *Papst weist auf solidarischen Weg.* „SDZ” z 7 czerwca 1999, s. 4.

i Kościół, według M. Ludwiga była ona bardzo znacząca. Znamienny jest tytuł tego artykułu: *W 1989 r. Polacy pokazali co sądzą o komunistach*⁹. Ogólną charakterystykę pielgrzymki nakreśliła także „*Neue Zürcher Zeitung*”¹⁰ zwracając uwagę, iż stoi ona pod znakiem „budowy mostów i ekumenizmu”. Wspominano o przypadającej 10 rocznicy pierwszych powojennych wolnych wyborów w Polsce, o szczególnej roli Gdańska w procesie demokratyzacji kraju, zauważono, iż obecna pielgrzymka wolna jest od podtekstów politycznych jakie miały miejsce w 1997 r. O początku wizyty donosiła także „*Stuttgarter Zeitung*” krótko relacjonując jej pierwsze dni. Jako jedna z nielicznych gazet podkreśliła rolę Kościoła w Polsce podpierając się wynikami i badaniami opinii publicznej, [- -] *nawet wśród wyborców lewicy dominują zwolennicy papieża* [- -] – akcentuje dziennik. „*Frankfurter Rundschau*” wśród gości w Sopocie dostrzegł m. in. kardynała Kolonii Joachima Meissnera. Poza tym uwydatnił zmianę pozycji Kościoła w naszym kraju – kiedyś był on podporą i schronieniem dla demokratycznej opozycji, dziś musi utwierdzać swoją pozycję w społeczeństwie pluralistycznym. Bardzo krótką notkę ze zdjęciem przyniósł regionalny dziennik „*Rhein – Neckar – Zeitung*” podając m. in. liczbę pielgrzymów przybyłych na spotkanie z Ojcem Świętym¹¹.

Nieco mniej miejsca pielgrzymce poświęciły dzienniki w dniach następnych. Doniesienia z 8 czerwca zdominowały informacje o poświęceniu bazyliki w Licheniu oraz o mszy w Bydgoszczy¹². „*SDZ*” krótko nakreśliła historię pielgrzymek do Lichenia zaznaczając, iż wola polskich władz kościelnych jest uczynienie z tego miejsca centrum pielgrzymkowego na wzór francuskiego Lourdes czy portugalskiej Fatimy. Podkreślając rozmach i wielkość budowli wspomniano jednocześnie o ogromnych kosztach tego przedsięwzięcia, które wzbudzają w Polsce emocje. Drugim tematem tego dnia była msza w Bydgoszczy podczas której papież wspomniał m.in. o męczeńskiej śmierci polskich księży w hitlerowskich obozach koncentracyjnych. Przy okazji „*SDZ*” wspomniała o tzw. sporze na oświęcimskim żwirowisku wywołanym przez elementy skrajnie nacjonalistyczne, rozwiązany tuż przed przyjazdem papieża do Polski. Problem ten pojawił się jeszcze w doniesieniach z późniejszych dni, o których będzie mowa poniżej. „*Frankfurter Allgemeine Zeitung*” wskazał na burzliwe losy historyczne Bydgoszczy, szczególnie na wydarzenia po I i II wojnie światowej. Jeszcze raz gazeta zaakcentowała, iż wybór pierwszych miejsc obecnej wizyty jest silnym nawiązaniem do wyników historii. Odnotowując spotkanie Ojca Świętego z przedstawicielami nauki polskiej w Toruniu autor artykułu stwierdził, iż w mieście tym

9 Artykuły: *1989 zeigten die Polen, was sie von den Kommunisten hielten* oraz *Dienstreise in die Vergangenheit*, „*FAZ*” z 7 czerwca 1999, s. 6.

10 *Päpstlicher Aufruf zu Solidarität und Toleranz*. „*NZZ*” z 7 czerwca 1999, s. 3.

11 Artykuły: *Die Polen erleben einen wachen und dynamischen Papst*, „*STZ*” z 7 czerwca 1999, s. 4; *Hunderttausende feiern den Papst in Polen*, „*FR*” z 7 czerwca 1999, s. 2 oraz *Ein „Heim spiel” für den Papst*, „*RNZ*” z 7 czerwca 1999, s. 11.

12 Artykuły z dnia 8 czerwca 1999: *Papst weiht umstrittene Basilika in Lichen ein*, „*SDZ*”, s. 7; *Christliche Kuitumation als Leitmotiv*, „*FAZ*”, s. 6; *Appell gegen das Vergessen*, „*RNZ*” s. 11; *Papst erinnert an die neuen Märtyrer*, „*Die Welt*”, s. 6.

dzieje polsko - niemieckie są z sobą splecione w szczególnie silny sposób. „Rhein – Neckar – Zeitung” przypomniła krótko sylwetki Wincentego Frelichowskiego i Jerzego Popiełuszki, którzy zostali ogłoszeni błogosławionymi. O pielgrzymce papieża do ojczyzny krótko pisał również tego dnia dziennik „Die Welt”.

Jeszcze skromniej wyglądały doniesienia gazet opatrzonej datą wydania 9 czerwca¹³. Nieco abstrahując od pielgrzymki Klaus Bachmann, korespondent „Stuttgarter Zeitung” w Warszawie, podjął próbę nakreślenia aktualnej sytuacji Kościoła w Polsce i jego problemów. Podkreśla m. in., iż po demokratycznym przełomie kościoły wcale nie opustoszały tak jak prorokowali niektórzy, nawet wśród wyborców postkomunistycznych socjaldemokratów przeważają wierzący – zauważa. Konstatuje również, że nie prawdziwy jest obraz konserwatywnych biskupów przeciwnych modernizacji polskiego Kościoła – instytucja ta posiada bowiem własną agencję prasową a nawet stronę internetową, to raczej spora część wierzących „tkwi jeszcze w duchu IX wieku”. Na tym tle zauważa rolę Jana Pawła II jako człowieka, który rozpoczął proces modernizacji, który wspiera dialog ekumeniczny a obecnie także otwarcie na Unię Europejską. Tylko on – podkreśla autor – może pełnić funkcję pośredniczącą między konserwatywną i zmodernizowaną frakcją w Kościele, tylko jego autorytet jest niepodważalny wśród biskupów i wierzących. Także dlatego obecna pielgrzymka przyciągnęła uwagę jeszcze większej liczby osób niż w 1997 r. zauważa Klaus Bachmann.

Z kolei „FAZ” odniósł się do pobytu papieża w Ełku, do mszy której przesłanie do opieki nad biednymi zostało w artykule gazety wyraźnie podkreślone (postęp gospodarczy nie może być celem samym w sobie, punktem centralnym przemian ekonomicznych powinien być człowiek). Korespondent gazety wyjaśnił zarazem, iż słowa te zapewne nieprzypadkowo padły w tym miejscu gdyż ten region Polski jest szczególnie dotknięty nędzą i strukturalnym bezrobociem spowodowanym m. in. upadkiem PGR-ów. Gazeta zauważyła, iż na nabożeństwie w Ełku tłumnie zgromadzili się pielgrzymi z Litwy na czele z prezydentem Valdasem Adamkusem, krótko wyjaśniono wspólną historyczną przeszłość obu państw, nie zawsze tak samo ocenianą w obu krajach. Przy okazji zaznaczono, iż północno-wschodnia Polska to region, w którym mieszka mniejszość litewska (ok. 20 tys. osób) a po drugiej stronie granicy znajduje się ok. 300 tysięczna mniejszość polska na Litwie. Mimo wspólnej historii oba kraje podpisały traktat o dobrym sąsiedztwie dopiero 5 lat temu, choć poza historią oba narody łączy także wyznanie katolickie – pisze autor. Dlatego za ważny gest uznano, iż podczas homilii papież zwrócił się do Litwinów w ich ojczystym języku, zresztą żadną nowością nie są polskie msze na Litwie i litewskie w biskupstwie ełckim – podkreśla dalej dziennik.

Gazety z 10 czerwca nie donosiły o wizycie papieża w ojczyźnie – powód tego był bardzo

¹³ Artykuły z tego dnia: *Handkommunion ist für viele Polen Teufelswerk*, „Stuttgarter Zeitung” , s. 4; *Ein schönes Land, ein armes Land*, „FAZ” , s. 9; *Papst ruft zu Solidarität mit den Armen auf*, „SDZ” , s. 8.

prosty bowiem dzień wcześniej Jan Paweł II odbył zasłużony wypoczynek w swej najdłuższej z pielgrzymek do Polski, miejscem tego wypoczynku był m. in. klasztor kamedułów na półwyspie Wigry.

Niewiele miejsca zajęły natomiast artykuły poświęcone spotkaniu Ojca Świętego z wiernymi w Siedlcach i Drohiczynie. Szerokim oddźwiękiem odbił się wyraźnie ekumeniczny charakter tych spotkań: wierni przybyli z Białorusi, Ukrainy, Rosji a nawet z Kazachstanu, uczestniczyli przedstawiciele innych wyznań (prawosławni, muzułmanie). „FAZ” w skrócie nakreślił historię zawarcia Unii Brzeskiej w 1596 r. i jej istotę przybliżając czytelnikom problem rozłamu kościoła wschodniego na kościół greko-katolicki i prawosławny, jednocześnie zaznaczono, iż bardzo trudnym zagadnieniem jest porozumienie między kościołem katolickim i prawosławnym, wspomniano także prześladowania jakich greko-katolicy doznawali za czasów władz carskich i komunistycznych. Nieprzypadkowo spotkanie ekumeniczne odbyło się na terenach zamieszkałych przez wyznawców różnych religii – takim obszarem jest wschodnia Polska – zauważa dziennik. Odnosząc się do papieskiej homilii podkreślono przede wszystkim jego wezwanie do tego aby świeccy dawali autentyczny przykład wiary w świecie, życiu codziennym i odgrywali aktywną rolę¹⁴. O niespodziewanych papieskich odwiedzinach u jednej z rodzin wzmiankowała „SDZ”.

Nieco później w obszernym artykule do spotkań w Drohiczynie i Siedlcach odniosła się „Stuttgarter Zeitung”¹⁵. Podkreślając doniosłość ekumenicznego spotkania zauważono jednak, iż od wielu lat w miejscowościach tego regionu trwają spory o kościoły i cmentarze, m. in. dlatego jak głosi tytuł artykułu *Większość prawosławnych pozostała w domu*. Podpierając się wypowiedziami przedstawicieli kościoła prawosławnego autor zauważa, że dialog między oboma kościołami pozostaje jednak w kryzysie i do pełnego porozumienia wiedzie jeszcze daleka droga.

Ponowny wzrost zainteresowania prasy w Niemczech wizytą papieską dał się zauważyć po wizycie głowy Kościoła w polskim parlamencie. Artykuły wraz ze zdjęciem papieża przemawiającego przed parlamentem pojawiły się w „Süddeutsche Zeitung” i „Frankfurter Allgemeine Zeitung”¹⁶. Oba dzienniki podkreśliły, iż było to pierwsze przemówienie papieża przed parlamentem, zauważyły obecność na sali aktualnego prezydenta jak też i jego poprzedników (Wałęsa, Jaruzelski). „SDZ” dodaje, iż Jan Paweł II opowiedział się w swym przemówieniu dobitnie za zjednoczoną Europą i za integracją Polski z Unią Europejską, jednocześnie stwierdził iż Europa powinna być oparta na wartościach chrześcijańskich. Przy okazji korespondent gazety pisze, że to właśnie papież poprzez swój autorytet niejako naprowadził część polskich biskupów na

14 Oprócz artykułu *Die Laien sollen das Salz der Erde sein* z „FAZ”, s. 6, 11 czerwca 1999 r. artykuły o papieskiej wizycie zamieściły jeszcze: „Die Welt” – *Johannes Paul II. betet für die Ökumene*, s. 8; „SDZ” – *Papst-Gottesdienst mit Muslimen und Juden*, s. 8 i „STZ” – *Papst prangert Egoismus an*, s. 4.

15 Artykuł: *Die meisten Orthodoxen sind daheim geblieben*, s. 3 wydania gazety z 12 czerwca.

16 *Papst plädiert für christliches Europa*, s. 7 i *Der Papst aus Polen als Kosmopolit*, s. 4, oba w: „SDZ”; *Freiheit in christlicher Verantwortung gestalten*, w: „FAZ”, s. 6., wydania z 12 czerwca 1999.

kurs proeuropejski gdyż jeszcze kilka lat temu większość z nich była przeciw na polskiej integracji z UE. Przy omawianiu spotkania Ojca Świętego z przedstawicielami innych wyznań ponownie wspomniano o sporze dotyczącym krzyży oświęcimskich. Odnosząc się do wypowiedzi rabina Joskowicza domagającego się usunięcia również tzw. krzyża papieskiego dziennik podkreślił, iż rabin reprezentuje jedynie znikomą część środowisk żydowskich, podobne komentarze znalazły się zresztą w innych gazetach. Redakcyjny komentarz „SDZ” zaznacza, iż Jan Paweł II występuje jako brat innych wyznań chrześcijańskich, także Żydów i muzułmanów – *jest prawdziwym Europejczykiem*. Z kolei „FAZ” nazywa papieża „generałem w białej sutannie”, który przed 20 laty był uzbrojony jedynie w wiarę, zauważa iż bez Kościoła katolickiego i polskiego papieża sytuacja w Polsce mogła rozwinąć się zupełnie inaczej.

„Die Welt” dostrzegł w papieskiej mowie w parlamencie powołanie się na rozmowę z kanclerzem Kohlem w Berlinie w 1996 r. W komentarzu gazety G. Gnauck przypomina gorzkie doświadczenia polskiej historii XX w. i nadzieje jakie przyniósł w 1978 r. wybór polskiego papieża. Rok później podczas pierwszej wizyty w ojczyźnie [- -] *miliony obecnych na mszach były odpowiedzią na ironiczne pytanie Stalina ile dywizji posiada papież* – akcentuje autor. Dziś papież przybywa z innym przesłaniem – ekumenizmu i porozumienia ze wschodnimi sąsiadami Polski – pisze G. Gnauck¹⁷.

Nieco inny typ informacji podał „Frankfurter Rundschau” z 12 czerwca donosząc, iż od początku pielgrzymki papież rozdał różańce o łącznej wadze 2,5 tony, wliczono w to również te podarowane rodzinie i współpracownikom prezydenta Kwaśniewskiego – podkreśla gazeta. Jako źródło tych informacji gazeta cytuje polską telewizję.

3. Pielgrzymka po Polsce południowej: 12 – 17 czerwca

Żywo relacjonowano mszę świętą z 12 czerwca, podczas której papież beatyfikował 108 ofiar nazistowskiego terroru, podkreślano że uroczystość odbyła się w tym samym miejscu, w którym Ojciec Święty wygłosił kazanie przed 20 laty. Wśród beatyfikowanych na pierwszym miejscu „Die Welt” wymienił Reginę Protmann (żyjącą na przełomie XVI i XVII w.), Aniceta Koplińskiego i Alojzego Ligudę gdyż wszyscy trzej byli pochodzenia niemieckiego. Wszystkie gazety donosiły również o wypadku Jana Pawła II w warszawskiej Nuncjaturze Apostolskiej i drobnej ranie na głowie. Według „SDZ” spowodowało to spekulacje o możliwości skrócenia obecnej pielgrzymki, jednak rzecznik prasowy Watykanu Joaquin Navarro – Vails szybko rozwiał swym wystąpieniem wszystkie wątpliwości. Zdjęcie papieża z plastrem na skroni znalazło się m. in. na pierwszej stronie „RNZ”¹⁸. „Frankfurter Allgemeine Zeitung” w procesie beatyfikacyjnym osób,

¹⁷ *Polens Abgeordnete feiern Johannes Paul II.*, s. 8, *Der Papst aus der Kirche des Schweigens*, s. 10, w: „Die Welt” z 12 czerwca 1999. O przemówieniu przed parlamentem krótko pisał tego dnia również „RNZ”, s. 11.

¹⁸ *Papst stürzte*, s. 1, w: „RNZ” z 14 czerwca 1999 r. Wyżej cytowane artykuły: *Papst spricht 108 NS-Opfer in*

które poniosły męczeńską śmierć za wiarę dostrzega spojrzenie w przyszłość – w lepsze czasy, w których nie trzeba będzie cierpieć i umierać za wolność wiary. *Pielgrzymkę papieża do ojczyzny można porównać do podróży przez historię katolickiej Polski, zatacza ona łuk od chrystianizacji kraju przed tysiącem lat aż po teraźniejszość* – podkreśla korespondent gazety. Jest tak m. in. dlatego, iż dla wielu generacji Polaków ostatnie dwa wieki dziejów ich państwa przypominają stację drogi krzyżowej – pisze dalej. Z kolei korespondent „Neue Zürcher Zeitung” wraca jeszcze do ekumenicznych spotkań we wschodniej Polsce oraz do przemówienia w parlamencie. Odnośnie tego ostatniego wydarzenia podkreśla, iż dużym echem odbił się fragment przemówienia dotyczący budowy politycznego systemu bez oparcia go na fundamencie wartości moralnych. Dziennik zauważa również na marginesie, iż polska lewica [- -] *odkryła nagłą sympatię do katolicyzmu, która oparta jest na politycznej kalkulacji, krytyką Kościoła w atmosferze entuzjazmu podczas papieskiej wizyty w Polsce nie mogliby nic zyskać*¹⁹.

Następnego dnia głównym tematem prasowych doniesień była informacja o zmianie papieskich planów: przedłużeniu o jeden dzień pobytu w Polsce i bezpośrednim odlocie z Polski do Armenii gdzie Jan Paweł II chciał spotkać się z poważnie chorym patriarchą Armenii Karekinem I²⁰. Odnosząc się do spotkań z wiernymi wspomniano m. in. o potępieniu aborcji i kary śmierci przez papieża w Łowiczu oraz do jego ostrzeżenia przed niekontrolowanym kapitalizmem wygłoszonym w Sosnowcu. Podkreślano również, iż na twarzy Jana Pawła II widać zmęczenie długą pielgrzymką.

Wszystkie dzienniki, z których korzystałem przy pisaniu niniejszego artykułu donosiły o tym, iż z powodu choroby papież zmuszony był do pozostania w siedzibie arcybiskupów krakowskich i tym samym nie brał udziału w spotkaniach przewidzianych w dniu 15 czerwca w Krakowie i w Gliwicach²¹. Informacja ta w zdecydowanej większości trafiła na pierwsze strony gazet. „FAZ” podała, iż przyczyną niedyspozycji Ojca Świętego była gorączka i wirusowa infekcja, tym samym prawdopodobnie nie dojdzie do podróży do Armenii – donosił dziennik. Podkreślano zatroskanie i smutek ponad miliona wiernych oczekujących na głowę Kościoła w Krakowie, msza była celebrowana przez kardynała Sodano, który zwracał się tłumów ludzi w obcym dla nich języku – pisze dalej korespondent tej gazety. W podobnym tonie wypowiadała się „Süddeutsche Zeitung” ilustrując swój artykuł zdjęciem papieża podczas spotkania w Sosnowcu i przypominając

Warschau selig, s. 8, w: „Die Welt” z 14 czerwca; *Papst spricht 108 Opfer des Nazi – Terrors selig*, s. 8, w: „SDZ” z tego samego dnia.

¹⁹ *Rede des Papstes vor dem polnischen Parlament*, s. 4, w: „NZZ” z 14 czerwca 1999 r. Artykuł „FAZ” zamieszczono tego samego dnia na stronie 8 tytułując go: *Aus den Katakomben*.

²⁰ Pisały o tym: „Die Welt” w artykule *Der Papst ändert seine Reiseroute*, s. 8; „SDZ” – *Papst verlängert seinen Besuch in Polen*, s. 14; „NZZ” – *Weiterreise des Papstes von Polen nach Armenien*, s. 2; „FAZ” – *Papst reist nach Armenien*, s. 2. Wszystkie gazety z 15 czerwca 1999.

²¹ Artykuły: *Papst muss in Polen das Bett hüten*, „SDZ”, s. 8; *Papst sagt wegen Erkrankung Messe ab*, „FAZ” s. 10; *Hinter den Mitteilungen des Vatikans klingen Zweifel durch*, „Die Welt”, s. 7; *Messe des Papsts wegen Fiebers abgesagt*, „NZZ”; *Sorge in Polen um erkrankten Papst*, „RNZ”, s. 1; *Gebete gegen Kopfschmerzen*, „Frankfurter Rundschau”, s. 30. Wszystkie wymienione artykuły ukazały się 16 czerwca.

o wcześniejszym wypadku w Warszawie. Podkreślono długą ciszę trwającą po ogłoszeniu wiadomości, iż Jan Paweł II nie przybędzie na mszę w Krakowie, mieście z którego wyjechał na konklawe w 1978 r. Motyw Krakowa jako miasta, w którym Ojciec Święty był arcybiskupem i jego przywiązanie do tego miejsca pojawił się również w doniesieniach „Die Welt” i „NZZ”. Przy okazji „Die Welt” przypominała historię zamachu na życie papieża w 1981 r. i przebyte operacje.

Następnego dnia dzienniki donosiły o kontynuacji papieskiej podróży przez ojczyznę mimo widocznego jeszcze zmęczenia. *Podczas tej podróży papież Jan Paweł II nie dotarł do ukochanych gór – Tatr – lecz tylko do Starego Sącza położonego na przedgórzu* – zaczyna swój artykuł Michael Ludwig, korespondent „FAZ”. Dalej opisuje zafascynowanie Ojca Świętego górami oraz pozdrowienia jakie przekazał góralom. Sporo miejsca M. Ludwig poświęcił przedstawieniu postaci Kingi wyniesionej podczas mszy na ołtarze, podkreślił znaczenie jej działalności jak też i klasztoru klarysek założonego przez nią, w którym powstały m. in. liczne tłumaczenia na język polski ważnych tekstów kościelnych. Nie zapomniał również wspomnieć licznych pielgrzymów przybyłych z Węgier, Słowacji i innych krajów. Pod koniec artykułu przypomniał, iż po południu papież udał się do Wadowic, miasta w którym przyszedł na świat. „SDZ” informował, że wśród zagranicznych pielgrzymów znaleźli się również węgierski prezydent Arpad Göncz i słowacki premier Mikulasz Dzurinda. Gazeta opisywała również Jana Pawła II, który [- -] *na zakończenie mszy wziął mikrofon i relacjonował swe wędrówki i spływy kajakowe w Beskidach, które przedsięwziął nie tylko jako młody człowiek ale także jeszcze ja ko kardynał krakowski*²². Inne gazety także opisywały mszę świętą w Starym Sączu²³ i przypominały sylwetkę Kingi – żony piastowskiego księcia Bolesława Wstydliwego – pochodzącej z węgierskiego rodu królewskiego, która została ogłoszona świętą.

Tego samego dnia po południu Ojciec Święty odwiedził rodzinne Wadowice. Liczne gazety jedynie wspominały krótkim zdaniem o tych odwiedzinach, tylko „Die Welt”²⁴ poświęcił temu wydarzeniu nieco miejsca opisując papieskie wspomnienia z czasów wadowickiej młodości, wykorzystano przy tym cytaty mówiący o teatralnych zamiłowaniach Jana Pawła II. Korespondent gazety popełnił w tym artykule zasadniczy błąd faktograficzny pisząc, iż papież modlił się na cmentarzu w Wadowicach gdzie rzekomo pochowani są jego rodzice. Każdy, choćby tylko średnio zorientowany w papieskim życiorysie, wie że grób jego rodziców nie znajduje się w Wadowicach, ale na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Grób ten papież odwiedził zresztą następnego dnia rano i być może stąd wynikła pomyłka w tekście artykułu. W tymże artykule gazeta donosiła, iż papieska pielgrzymka do Polski, po wizycie jeszcze w Gliwicach i Częstochowie dobiegła końca, w sumie

22 Artykuł *Erschöpfter Papst setzt Polenreise fort*, „SDZ”, s. 8 z 17 czerwca 1999. Cytowany powyżej artykuł z „FAZ” z tego samego dnia zatytułowany był: *Noch einen Tag, noch eine Messe*, s. 8.

23 Artykuły z 17 czerwca: *Der Papst setzt in Polen sein Besuchprogramm fort*, „NZZ”, s. 2; *Papst kann wieder Messe feiern*, „Die Welt”, s. 8; *Kranker Papst setzt Polenreise fort*, „Stuttgarter Zeitung”, s. 4.

24 *Nach 13 Tagen verabschiedet sich Johannes Paul II. von Polen*, s. 8, wydanie z 18 czerwca.

zgrupowała na spotkaniach ponad 9 milionów ludzi. „SDZ” wspomniała o dialogu papieża z tłumem pielgrzymów w Wadowicach – wydarzenie to powtarzała wieczorem publiczna telewizja – pisze dalej gazeta. Wyraźnie podkreślono, iż Jan Paweł II był bardzo ożywiony tym spotkaniem. Nie umknęło jej również, iż papież wieczorem tego dnia wielokrotnie pokazywał się na balkonie rezydencji biskupów w Krakowie aby zwrócić się do tłumu czekającego na niego, gazeta podała także liczbę ludzi uczestniczących w spotkaniach z papieżem. O spotkaniu w Wadowicach w kilku krótkich zdaniach pisała też „Stuttgarter Zeitung” akcentując niezwykłość jego atmosfery²⁵.

W większości codziennych gazet niemieckojęzycznych znalazła się informacja o zakończeniu papieskiej wizyty w ojczyźnie. „FAZ”²⁶ opisywała jeszcze pobyt Jana Pawła II w Częstochowie, niejako przy okazji podkreśliła znaczenie tego miejsca dla polskiego katolicyzmu (m. in. najazd szwedzki w XVII w.) i przypominała, że pobyt tam nie był początkowo planowany. *Wielu Polaków zadaje pytanie czy było to pożegnanie papieża z ojczyzną?* konstatuje dziennik.

Tuż po zakończeniu papieskiej wizyty w Polsce „Neue Zürcher Zeitung” w swym artykule próbował porównać tę wizytę z wizytą z 1979 r.²⁷ Rudolf Stamm stwierdza, iż [- -] *papieska podróż do Polski w 1979 r. była kamieniem milowym w upadku komunizmu* [- -], ma na uwadze późniejsze wydarzenia w latach 1980 – 1981, wspomina także pielgrzymkę z 1983 r. Podkreślając rolę papieża w polskich i europejskich przemianach pisze, iż duże znaczenie w działaniu Jana Pawła II miała autentyczność: *Na odpowiedzialnym stanowisku na Zachodzie usiadł wreszcie ktoś kto znał dzień codzienny w realnym socjalizmie nie z teorii lecz z własnego doświadczenia* [- -], tym samym umiał przewidzieć sztuczki komunistycznych dygnitarzy – zauważa. Autor podkreśla, że już w 1979 r. papież wzywał do akceptacji ludzi inaczej myślących, w tym niewierzących, to wezwanie powtórzył obecnie. Jednak obecna pielgrzymka odbywała się w zupełnie innych warunkach gdy stosunki w Polsce są demokratyczne i stabilne, kraj jest niezależny, także liczba uczestników spotkań z papieżem zwiększyła się, [- -] *teraz uczestnictwo we mszy nie jest związane z niebezpieczeństwami i należy nawet do dobrego tonu* – podkreśla. Na zakończenie dodaje, iż wydania polskich gazet w weekend poświęciły papieskiej wizycie od 4 do 6 stron, miała ona absolutne pierwszeństwo przed doniesieniami z Kosowa.

Także inne dzienniki zdobyły się na kilka zdań podsumowania. „SDZ” podkreśla autorytet Ojca Świętego w ojczyźnie, dziś minął już czas posłannictwa politycznego w Polsce, to papież spowodował wycofanie się biskupów i księży z bezpośredniego angażowania się w politykę – dodaje korespondent gazety Thomas Urban. *Podczas obecnej wizyty miał tylko jedno polityczne przesłanie: wyraźnie ja k nigdy dotąd opowiadał się za Unią Europejską i za dobrymi stosunkami*

25 Artykuły: *Papst beendet seine Polen – Reise*, „SDZ”, s. 12; *Papst beendet Besuch in polnischer Heimat*, „STZ”, s. 4, oba ukazały się 18 czerwca.

26 *Der letzte Besuch gilt der Madonna*, s. 7, 18 czerwca.

27 *Ein Markstein im Niedergang des Kommunismus*, s. 6, wydanie z 18 czerwca 1999 roku.

ze wszystkim i sąsiadami na wschodzie – kontynuuje autor. Zdaniem T. Urbana ponownie odrzucił narodowych katolików wypowiadających się w tradycji polskiego mesjanizmu XIX-wiecznego, który zakładał mit „szczególnej misji narodu wybranego”. Z kolei „FAZ” podkreśla wezwanie Jana Pawła II do tego aby Kościół bardziej otworzył się na ludzi świeckich i aby oni odgrywali w tej instytucji większą rolę, gazeta zauważa iż udział świeckich w pracach synodalnych jest obecnie nikły. Powołując się na krakowskiego jezuitę dziennik stwierdza, iż duża w tym procesie będzie rola księży, którzy w seminarium są jednakże kształceni niejako w izolacji od świata i nie mają przez lata dostępu do niego i do nowoczesnej teologii. *Jak mają więc poznać język, który później umożliwi im porozumiewanie się ze świeckimi i który zastąpi skostniałe formuły scholastyczne* – zapytuje dalej gazeta. W artykule podkreśla się także miłość wiernych do Jana Pawła II, który znalazła miejsce m. in. na licznych transparentach górujących nad tłumami ludzi podczas spotkań²⁸.

4. Podsumowanie

W ten oto sposób codzienna prasa niemieckojęzyczna przedstawiała pobyt Jana Pawła II w Polsce. Oczywiście nie był to tzw. temat numer 1 w doniesieniach, znacznie więcej miejsca zajmowało np. omawianie trwającego równocześnie konfliktu w Kosowie. Mimo to pielgrzymka została wyraźnie dostrzeżona co potwierdzają wymienione powyżej przykłady. Najwięcej pisały o tym wydarzeniu „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Süddeutsche Zeitung” i „Die Welt”, nieco mniej regionalna „Stuttgarter Zeitung” i szwajcarski dziennik „Neue Zürcher Zeitung”, najmniej spośród gazet branych pod uwagę „Rhein – Neckar – Zeitung” i „Frankfurter Rundschau”. Zresztą trzy pierwsze z wymienionych tu dzienników ogólnie najszerzej informują o wydarzeniach na całym świecie toteż nic dziwnego, iż to właśnie one najczęściej donosiły o pielgrzymce papieża do Polski. One też są uznawane za najbardziej wiarygodne i w pewien sposób reprezentatywne dla opinii publicznej.

Jakie były to doniesienia – warto zapytać. Przeważały artykuły sprawozdawcze opisujące kolejne dni papieskiej podróży, omawiające miejsca jego pobytu i próbujące odpowiedzieć na pytanie dlaczego właśnie te a nie inne miasta wybrano na miejsca spotkań. Korespondenci gazet przy okazji, w większości z dobrym skutkiem, próbowali oddać atmosferę panującą w Polsce podczas tego szczególnego wydarzenia, podkreślali rolę jaką odegrał Ojciec Święty w najnowszej historii Polski. Sporo miejsca zajęły również bieżące odniesienia do tematów poruszanych przez papieża podczas głoszonych homilii. Eksponowano kilkakrotnie ekumeniczny charakter spotkań na wschodzie kraju i wezwanie do tolerancji dla ludzi innych wiar. Podkreślano poparcie Jana Pawła II dla polskiej integracji z Unią Europejską, dużym echem odbiło się również przemówienie wygłoszone przez niego w parlamencie – większość dzienników artykuły z tego dnia ilustrowała zdjęciem z sejmu. Tematem, który przykuwał uwagę był także stan zdrowia Ojca Świętego,

²⁸ Artykuły: *Der Prophet im eigenen Land*, „SDZ”, s. 4 z 16 czerwca; *Liebe zum Papst und Alltagsbequemlichkeit*, „FAZ”, s. 12 z 19 czerwca 1999.

szczególnie było to widoczne w dniu, w którym nie brał on bezpośredniego udziału w zaplanowanych mszach.

Oprócz artykułów kilka razy ukazały się redakcyjne komentarze poświęcone wizycie, ogólnie przedstawiano w nich motywy przewodnie pielgrzymki, akcentowano zasługi papieża w polskich przemianach i w upadku komunizmu w Europie. Często odwoływano się do porównań z pielgrzymką sprzed 20 lat podkreślając jak Polska zmieniła się przez ten czas.

Podsumowując należy stwierdzić, iż obraz papieskiego pobytu w Polsce był kreślony w sposób bardzo obiektywny: ukazywał jego przebieg, przedstawiał kraj, tłumaczył pewne zjawiska społeczne i polityczne a także wskazywał słabe punkty (dalekie od normalizacji stosunki między katolikami i prawosławnymi na wschodzie Polski). Artykuły te w pewien sposób przyczyniły się również do poznania Polski i jej specyfiki, pozwoliły Polsce zaistnieć w tamtejszej prasie szerzej niż ma to miejsce na co dzień. Generalnie wymienione gazety były wiarygodnym źródłem informacji o papieskiej pielgrzymce do Polski. Znając opisy i komentarze prasy polskiej na pewno warto dowiedzieć się jak widzieli pielgrzymkę inni – jest to najlepsza droga do obiektywnego obrazu, zwłaszcza że obce opinie pozbawione są z reguły emocjonalnego podejścia i bezpośredniego zaangażowania.

Krzysztof Koźbiał jest st. doktorantem w Katedrze Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.